

Ігор Гриненко

кандидат економічних наук, судовий експерт,
Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері
інформаційних технологій та інтелектуальної власності
Міністерства юстиції України
<https://orcid.org/0000-0002-0013-2244>

Юлія Гриненко

доктор філософії, судовий експерт
<https://orcid.org/0000-0002-5928-1615>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОПЕРАЦІЙ НА РИНКУ ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ

У статті досліджено особливості проведення судово-економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії в Україні в умовах функціонування багаторівневої моделі ринку. Актуальність теми зумовлена складністю економічних відносин у сфері електроенергетики, наявністю різних сегментів ринку та специфікою нормативно-правового регулювання, що ускладнює процес експертного дослідження господарських операцій.

Метою статті є визначення особливостей судово-економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії з урахуванням структури ринку, нормативно-правової бази та специфіки документального забезпечення, а також формування підходів до їх дослідження в експертній практиці.

У процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення нормативно-правових актів, наукових джерел і практичних матеріалів. Проаналізовано законодавство у сфері функціонування ринку електричної енергії, зокрема положення Закону України «Про ринок електричної енергії» та підзаконних актів НКРЕКП, що регламентують порядок формування та подання звітності суб'єктів господарювання.

Встановлено, що структура ринку електричної енергії, яка включає ринок двосторонніх договорів, ринок «на добу наперед», внутрішньодобовий та балансуючий ринки, обумовлює необхідність диференційованого підходу до проведення судово економічної експертизи. Обґрунтовано, що балансуючий ринок є найбільш складним сегментом для експертного дослідження, а операції з врегулювання небалансів доцільно розглядати як складову механізму покриття технологічних витрат електричної енергії.

Доведено, що ключовими джерелами інформації для експертизи є довідки щодо складових фізичного балансу електричної енергії (форма-1), форма № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл, форма № 2-НКРЕКП, а також первинні документи та дані бухгалтерського обліку. Визначено, що лише їх комплексний аналіз забезпечує об'єктивність експертного висновку.

Наукова новизна полягає у формуванні комплексного підходу до судово-економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії та обґрунтуванні ролі балансуючого ринку як елементу формування технологічних витрат.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, ринок електричної енергії, балансуючий ринок, небаланси, технологічні витрати, НКРЕКП.

Постановка проблеми. Реформування енергетичного сектору України та впровадження нової моделі ринку електричної енергії зумовили суттєве ускладнення господарських відносин між його учасниками. Функціонування ринку електричної енергії базується на поєднанні декількох сегментів, кожен з яких має власні механізми ціноутворення, обліку обсягів електричної енергії та документального оформлення операцій.

У зв'язку із цим проведення судово-економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії набуває підвищеної складності, оскільки потребує врахування не лише загальних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а й спеціальних знань нормативно-правового регулювання енергетичної галузі.

Особливу складність становить дослідження операцій, пов'язаних із купівлею електричної енергії для компенсації технологічних витрат, а також операцій на балансуючому ринку, які мають специфічний механізм формування обсягів і вартості електричної енергії та супроводжуються численними коригуваннями.

Крім того, у практиці судово-економічних експертиз виникають проблеми, пов'язані з необхідністю узгодження даних різних джерел інформації, зокрема первинних документів, звітності суб'єктів господарювання та даних комерційного обліку електричної енергії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики судово-економічної експертизи в Україні детально висвітлені у працях таких науковців, як Т. М. Бондар [8], В. І. Грінко [9], Н. І. Клименко [13], О. А. Котляревський та Н. І. Костоцька [15]. Їхні доробки формують фундаментальну базу для дослідження господарських операцій, проте специфіка енергетичної галузі потребує інтеграції з галузевими техніко-економічними дослідженнями.

Особливості функціонування ринку електричної енергії в умовах реформи досліджувалися у працях О. М. Мороза [10], В. В. Лозинського та Ю. В. Вареника [14]. Особливої ваги для судово-економічної експертизи набувають технологічні аспекти обліку та формування витрат. Зокрема, у роботах П. Д. Лежнюка, А. В. Волошка та В. В. Кулика розроблено методики оцінки технологічних витрат електричної енергії (ТВЕ), що є базою для визначення фінансових зобов'язань учасників ринку [11, с. 52].

Важливе значення для експертного дослідження мають нормативно-правові акти НКРЕКП, зокрема Кодекс комерційного обліку електричної енергії, який встановлює правила збору й обробки даних про обсяги енергії [5], а також порядки формування тарифів, що визначають структуру витрат на компенсацію ТВЕ та вимоги до їх економічного обґрунтування [6].

У практиці судово-економічних експертиз тривалий час застосовувалися методики, розроблені установами Міністерства юстиції України, зокрема Методика дослідження питань оподаткування операцій у сфері електроенергетики (код 11.0.09) [19] та Методика вирішення питань, пов'язаних з оподаткуванням операцій з нафтою, газом та електроенергією (код 11.0.19) [17]. Їх застосування було припинено у 2017 році у зв'язку із запровадженням нової моделі ринку електричної енергії. Водночас чинною залишається Методика визначення розміру заборгованості за поставку електроенергії (код 11.1.74) [18], внесена до реєстру у 2018 році, яка охоплює лише окремі аспекти досліджень. Отже, існуюче методичне забезпечення є обмеженим і потребує оновлення з урахуванням сучасної структури ринку електричної енергії.

На сьогодні залишається невирішеною проблема формування цілісного алгоритму дослідження технологічних витрат елек-

тричної енергії, включно з їх складовими, зокрема небалансами, втратами в мережах та операціями на балансуєчому ринку, а також верифікації механізмів їх формування й ціноутворення. Відсутність комплексного методичного підходу до оцінки зазначених процесів у сучасних умовах функціонування ринку електричної енергії зумовлює наявність методологічного вакууму та визначає актуальність цього дослідження.

Мета статті. Метою статті є дослідження особливостей проведення судово економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії в Україні з урахуванням нормативно-правового регулювання та специфіки функціонування його окремих сегментів, а також визначення проблемних питань та підходів до їх вирішення в експертній практиці.

Виклад основного матеріалу. Ринок електричної енергії в Україні функціонує як багаторівнева система взаємопов'язаних сегментів, кожен з яких має власні економічні механізми, порядок ціноутворення й особливості документального оформлення операцій. Така структура безпосередньо впливає на організацію судово-економічної експертизи, зумовлюючи різні підходи до дослідження операцій залежно від сегмента ринку.

Відповідно до законодавства, ринок включає такі основні сегменти: ринок двосторонніх договорів, ринок «на добу наперед» (РДН), внутрішньодобовий ринок (ВДР) та балансуєчий ринок [1].

Ринок двосторонніх договорів передбачає купівлю-продаж електричної енергії на підставі прямих договорів між учасниками, які визначають обсяги, строки постачання та ціну. Для судово економічної експертизи цей сегмент є відносно передбачуваним, оскільки операції підтверджуються договорами й актами, однак складність може виникати під час аналізу змін умов і фактичного виконання погодинних графіків постачання.

Ринок «на добу наперед» і внутрішньодобовий ринок функціонують як організовані сегменти, на яких ціна формується за результатами торгів на основі попиту та пропозиції. Особливістю є погодинне ціноутворення та значний обсяг даних, що підлягають аналізу. Для експерта важливим є встановлення відповідності обсягів і вартості електричної енергії результатам торгів та правильності їх відображення в бухгалтерському обліку.

Водночас ВДР виконує функцію коригування позицій учасників, що зумовлює необхідність аналізу динаміки змін показників.

Балансуєчий ринок є найбільш складним сегментом з погляду судово-економічної експертизи, оскільки спрямований на забезпечення балансу між виробництвом і споживанням електричної енергії в реальному часі. Обсяги на цьому ринку визначаються як небаланси - відхилення фактичних показників від запланованих, а вартість формується за спеціальними алгоритмами та може суттєво відрізнятися від цін інших сегментів.

Дослідження операцій на балансуєчому ринку потребує аналізу обсягів небалансів, їх вартості, результатів врегулювання та відповідних фінансових розрахунків. Додаткову складність становлять численні коригування, що впливають на остаточні показники.

Операції на різних сегментах ринку є взаємопов'язаними: обсяги, придбані на ринку двосторонніх договорів або РДН, можуть коригуватися на ВДР, а остаточні відхилення врегульовуються на балансуєчому ринку. Це зумовлює необхідність дослідження не окремих операцій, а їх сукупності як єдиного економічного процесу.

Одним із ключових завдань судово-економічної експертизи є узгодження даних первинних документів, сегментів ринку, комерційного обліку та звітності підприємства з метою виявлення можливих розбіжностей.

Таким чином, експертне дослідження доцільно проводити розмежовано за кожним сегментом ринку (РДД, РДН, ВДР, БР), а не за окремими постачальниками, як це зазвичай практикується. Саме ринково-орієнтований підхід дає змогу коректно зіставити цінові показники й умови постачання з нормативно встановленими правилами функціонування конкретного ринку, уникаючи хибних узагальнень щодо діяльності суб'єкта господарювання загалом. Така специфіка зумовлює необхідність комплексного підходу до аналізу та врахування чинного нормативно-правового регулювання.

Суттєву роль у нормативному регулюванні відіграють підзаконні акти, затверджені Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). До таких актів належать, зокрема, Правила роздрібного ринку електричної енергії, Кодекс систем

розподілу, Кодекс систем передачі, Кодекс комерційного обліку електричної енергії, а також інші нормативні документи, що регламентують функціонування окремих сегментів ринку.

Правила роздрібного ринку електричної енергії [2], затверджені постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 312, визначають порядок взаємовідносин між постачальниками та споживачами, умови постачання електричної енергії, порядок розрахунків та оформлення первинних документів. Для судово-економічної експертизи ці положення мають значення в дослідженні операцій постачання електричної енергії кінцевим споживачам, а також під час перевірки правомірності нарахувань і розрахунків.

Кодекс систем розподілу [3], затверджений постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 310, та Кодекс систем передачі [4], затверджений постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 309, встановлюють вимоги до функціонування відповідних систем, порядок взаємодії операторів систем з учасниками ринку, а також визначають принципи обліку електричної енергії. У контексті судово-економічної експертизи ці документи є важливими для розуміння механізмів формування технологічних витрат електричної енергії та порядку їх відображення в обліку.

Особливе значення має Кодекс комерційного обліку електричної енергії [5], затверджений постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 311, який визначає порядок організації обліку електричної енергії, вимоги до засобів обліку, порядок збору, обробки та зберігання даних. Дані комерційного обліку є ключовим джерелом інформації під час проведення судово-економічної експертизи, оскільки саме вони лежать в основі визначення фактичних обсягів електричної енергії, що були відпущені, спожиті або придбані на ринку.

Окремої уваги заслуговує нормативне регулювання балансуючого ринку, який функціонує з метою забезпечення балансу між виробництвом і споживанням електричної енергії. Особливістю цього сегмента є те, що обсяги електричної енергії визначаються за результатами врегулювання небалансів, а вартість формується з урахуванням відхилень фактичних показників від запланованих. Для судово-економічної експертизи це означає необхідність аналізу не лише первинних

документів, а й розрахункових даних, сформованих відповідно до алгоритмів, визначених нормативними актами.

Крім того, важливим елементом нормативного регулювання є встановлення тарифів на послуги з передачі та розподілу електричної енергії, що здійснюється НКРЕКП [6]. Тарифне регулювання безпосередньо впливає на формування вартості електричної енергії та витрат суб'єктів господарювання, що підлягають дослідженню в межах судово-економічної експертизи.

Суттєве значення для проведення судово-економічної експертизи мають також окремі нормативно-правові акти НКРЕКП, які регламентують порядок формування тарифів та подання звітності суб'єктами господарювання у сфері електроенергетики.

Зокрема, постановою НКРЕКП від 11.07.2017 № 981 [6] встановлено порядок формування тарифів на послуги з розподілу електричної енергії, який передбачає включення до структури тарифу витрат на закупівлю електричної енергії для компенсації технологічних витрат. Зазначена постанова визначає складові тарифу, порядок їх економічного обґрунтування, а також вимоги до підтвердження відповідних витрат.

У контексті судово-економічної експертизи положення цієї постанови мають принципове значення, оскільки дають змогу встановити правову природу витрат на придбання електричної енергії для покриття технологічних витрат як обов'язкової складової діяльності оператора системи розподілу. Це, зі свого боку, є важливим для оцінки економічної обґрунтованості таких витрат, їх відповідності затвердженій структурі тарифу, а також під час перевірки доводів щодо можливого завищення витрат суб'єктом господарювання.

Крім того, зазначена постанова опосередковано підтверджує, що закупівля електричної енергії з метою компенсації технологічних витрат є не самостійною господарською діяльністю, а складовою процесу забезпечення функціонування електричних мереж. Отже, у межах судово-економічної експертизи такі операції повинні оцінюватися з урахуванням їх функціонального призначення, а не суто як операції купівлі-продажу.

Не менш важливим нормативним актом є постанова НКРЕКП від 29.03.2019 № 2118 [7], якою затверджено вимоги до формування

та подання звітності суб'єктами господарювання у сфері енергетики, зокрема форми звітності № 1-НКРЕКП та № 2-НКРЕКП.

Зазначені форми звітності містять систематизовану інформацію про обсяги електричної енергії, її втрати, структуру витрат, фінансові результати діяльності, а також виконання тарифів за видами діяльності. У практиці судово-економічної експертизи такі звіти виступають важливим джерелом інформації, що дає змогу здійснювати узагальнений аналіз діяльності підприємства та зіставлення даних первинних документів із показниками офіційної звітності.

Особливістю використання звітності в судово-економічній експертизі є те, що вона відображає агреговані показники, сформовані на підставі даних бухгалтерського обліку та внутрішніх розрахунків підприємства. У зв'язку із цим виникає потреба в перевірці відповідності таких показників первинним документам, зокрема актам купівлі-продажу електричної енергії, договорам, додатковим угодам і даним комерційного обліку.

Крім того, аналіз звітності дає можливість встановити загальні обсяги придбаної електричної енергії для компенсації технологічних витрат, їх вартість, а також структуру витрат за відповідними періодами. Це має важливе значення для проведення порівняльного аналізу, виявлення можливих розбіжностей між різними джерелами інформації та формування обґрунтованих висновків експерта.

Таким чином, постанови НКРЕКП від 11.07.2017 № 981 та від 29.03.2019 № 2118 формують важливу нормативну й інформаційну основу для проведення судово-економічної експертизи, оскільки визначають, з одного боку, економічну сутність витрат суб'єктів господарювання у сфері електроенергетики, а з іншого – джерела даних, що підлягають дослідженню в межах експертного аналізу.

Таким чином, нормативно-правове регулювання ринку електричної енергії не лише визначає порядок функціонування цього ринку, а й формує інформаційну та методичну основу для проведення судово-економічної експертизи. Саме положення законодавства та підзаконних актів дають змогу ідентифікувати джерела інформації, встановити порядок формування показників, що досліджуються, а також оцінити правомірність і економічну обґрунтованість господарських операцій.

Проведення судово-економічної експертизи операцій на ринку електричної енергії ґрунтується на дослідженні сукупності первинних документів, спеціалізованої галузевої звітності та даних бухгалтерського обліку, які у взаємозв'язку дають можливість встановити обсяги, вартість, напрями використання електричної енергії, а також економічну обґрунтованість відповідних витрат. Специфіка цього ринку полягає в тому, що належне експертне дослідження не може обмежуватися лише аналізом бухгалтерських реєстрів або договірної документації, а потребує обов'язкового врахування спеціальних форм звітності, передбачених нормативно-правовими актами у сфері енергетики.

Однією з ключових груп документів, що підлягають дослідженню, є договори купівлі-продажу електричної енергії, договори про участь у ринку, а також договори про врегулювання небалансів електричної енергії. У зазначених договорах визначаються істотні умови господарських операцій, зокрема обсяги електричної енергії, порядок їх постачання, ціна, умови розрахунків, відповідальність сторін та інші аспекти взаємодії учасників ринку. Особливу увагу під час проведення експертизи слід приділяти додатковим угодам до договорів, якими можуть змінюватися погодинні графіки постачання, обсяги електричної енергії, ціна або інші істотні умови.

Важливим джерелом інформації є акти купівлі-продажу електричної енергії, які підтверджують фактичні обсяги відпущеної та спожитої електричної енергії, а також її вартість за відповідний розрахунковий період. У межах судово-економічної експертизи здійснюється перевірка відповідності даних актів умовам договорів, результатам торгів на організованих сегментах ринку, а також даним комерційного обліку. Окрему увагу слід приділяти актам коригування, які відображають зміни обсягів і вартості електричної енергії внаслідок уточнення розрахунків, зокрема за результатами врегулювання небалансів.

Ключовими джерелами інформації для судово-економічної експертизи на ринку електричної енергії є довідки щодо складових фізичного балансу електричної енергії (форма-1), форма № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл (місячна) «Звіт про обсяги купівлі-продажу електричної енергії», форма

№ 2-НКРЕКП, а також первинні документи та дані бухгалтерського обліку.

Довідки щодо складових фізичного балансу електричної енергії (форма-1) мають особливе значення, оскільки саме вони відображають рух електричної енергії в мережах оператора системи розподілу. У зазначених документах містяться дані, що характеризують надходження електричної енергії в мережу, її відпуск, корисний відпуск споживачам, а також технологічні витрати. Для цілей судово-економічної експертизи ці довідки є базовим джерелом для встановлення фізичних показників руху електричної енергії та визначення складових балансу, на основі яких надалі оцінюється обґрунтованість придбання електричної енергії для компенсації технологічних витрат. Саме ця форма дає змогу простежити логічний і кількісний взаємозв'язок між загальним обсягом електричної енергії, що надійшла в мережі, та обсягами її фактичного використання і втрат.

Не менш важливим джерелом є форма № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл (місячна) «Звіт про обсяги купівлі-продажу електричної енергії», яка містить інформацію про фактичні обсяги придбання та продажу електричної енергії. У межах судово-економічної експертизи значення цієї форми полягає в тому, що вона відображає саме кількісні показники здійснених операцій, тобто дає можливість встановити, який обсяг електричної енергії був фактично придбаний суб'єктом господарювання у відповідний період. Порівняння даних цієї форми з показниками фізичного балансу електричної енергії дає змогу оцінити, наскільки обсяги придбання узгоджуються з потребами покриття технологічних витрат та іншими напрямками використання електричної енергії.

Форма № 2-НКРЕКП має істотне значення для дослідження вартісних показників. На відміну від форми-1, яка характеризує фізичний рух електричної енергії, і форми № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл, яка відображає обсяги її купівлі-продажу, форма № 2-НКРЕКП дає можливість дослідити вартісне відображення витрат, пов'язаних із здійсненням відповідних операцій. Саме на підставі цієї форми експерт може аналізувати загальну суму витрат на придбання електричної енергії, їх структуру, співвідношення

з іншими показниками діяльності підприємства, а також перевіряти відповідність вартісних даних показникам первинного обліку та фінансової звітності.

Окрему і невід'ємну групу джерел становлять первинні документи, які безпосередньо підтверджують здійснення господарських операцій. До них належать договори купівлі-продажу електричної енергії, договори про участь у ринку, договори про врегулювання небалансів, додаткові угоди до них, акти купівлі-продажу електричної енергії, акти коригування, рахунки, розрахункові документи та інші документи, що фіксують факт, зміст, обсяг і вартість відповідних операцій. Саме первинні документи дають змогу ідентифікувати конкретні підстави виникнення зобов'язань, встановити умови постачання, ціну, період здійснення операції та наявність подальших коригувань.

Не менш важливими є дані бухгалтерського обліку, зокрема оборотно-сальдові відомості, картки рахунків, журнали-ордери та інші реєстри, які відображають рух активів, зобов'язань і фінансових результатів підприємства. У контексті дослідження операцій на ринку електричної енергії особливу увагу слід приділяти рахункам, пов'язаним із розрахунками з постачальниками електричної енергії, обліком витрат, формуванням собівартості та відображенням податкового кредиту з податку на додану вартість.

У процесі судово-економічної експертизи важливим є комплексний аналіз зазначених документів з метою встановлення їх взаємозв'язку й узгодженості. Зокрема, експерт повинен перевірити відповідність:

- даних договорів та додаткових угод - фактичним обсягам електричної енергії;
- актів купівлі-продажу - даним комерційного обліку;
- бухгалтерського обліку - показникам фінансової та спеціалізованої звітності;
- звітності - нормативним вимогам щодо її формування.

Особливістю документального забезпечення на ринку електричної енергії є наявність значної кількості коригувань, які можуть вноситися після завершення розрахункового періоду. Це стосується як обсягів електричної енергії, так і її вартості, зокрема за результатами врегулювання небалансів. У зв'язку із цим експертне дослідження повинно врахо-

увати динаміку змін показників, а не обмежуватися аналізом окремих документів на конкретну дату.

Документальне забезпечення судово-економічної експертизи на ринку електричної енергії полягає в тому, що жодне з перелічених джерел не може досліджуватися ізольовано. Так, довідки щодо складових фізичного балансу електричної енергії (форма-1) відображають фізичну сторону руху електричної енергії, форма № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл - обсяги фактичного придбання і продажу, форма № 2-НКРЕКП - вартісні показники витрат, первинні документи - юридичну та господарську підставу здійснення операцій, а дані бухгалтерського обліку - їх системне відображення у фінансово-господарській діяльності підприємства. Лише комплексне дослідження цих джерел дає можливість сформулювати об'єктивний висновок щодо реальності операцій, правильності визначення обсягів і вартості електричної енергії, а також економічної обґрунтованості витрат на її придбання.

У практиці судово-економічної експертизи особливого значення набуває зіставлення показників зазначених документів між собою. Зокрема, експерт повинен перевірити, чи відповідають обсяги електричної енергії, відображені у формі-1, показникам придбання, зафіксованим у формі № 9-НКРЕКП-моніторинг-розподіл; чи узгоджуються вартісні показники форми № 2-НКРЕКП із сумами, відображеними в актах купівлі-продажу та бухгалтерських регістрах; а також чи підтверджуються ці дані умовами договорів та додаткових угод. Саме такий підхід дає змогу виявляти можливі розбіжності, встановлювати їх причини та давати належну експертну оцінку досліджуваним господарським операціям.

Крім того, важливим є врахування того, що різні сегменти ринку електричної енергії формують різні документи, які відображають відповідні господарські операції. Зокрема, операції на ринку двосторонніх договорів підтверджуються договорами й актами, на організованих сегментах ринку - результатами торгів та звітами оператора ринку, а на балансуєчому ринку - розрахунками небалансів та відповідними фінансовими документами. Це обумовлює необхідність системного підходу до аналізу документів з урахуванням їх функціонального призначення.

Таким чином, документальне забезпечення судово економічної експертизи на ринку електричної енергії характеризується складністю, багаторівневістю та взаємопов'язаністю джерел інформації. Проведення якісного експертного дослідження можливе лише за умови комплексного аналізу документів різних рівнів - від первинних документів до узагальненої звітності, що дає можливість сформулювати об'єктивні й обґрунтовані висновки щодо досліджуваних господарських операцій.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що сучасна судово-економічна експертиза операцій на ринку електричної енергії формується під впливом трансформаційних процесів у самій моделі ринку, яка характеризується багаторівневою структурою, різноманітністю механізмів ціноутворення та складною системою нормативно-правового регулювання. Це обумовлює зміну підходів до експертного дослідження - від аналізу окремих господарських операцій до їх розгляду як елементів єдиного економічного процесу.

Встановлено, що ефективність судово економічної експертизи в цій сфері безпосередньо залежить від здатності інтегрувати дані різних рівнів - від первинних документів до спеціалізованої галузевої звітності та інформації комерційного обліку. При цьому ключового значення набуває не лише перевірка достовірності окремих показників, а й встановлення їх логічної та економічної узгодженості з урахуванням особливостей функціонування різних сегментів ринку.

Обґрунтовано, що технологічні витрати електричної енергії слід розглядати як комплексне економічне явище, формування якого відбувається під впливом взаємопов'язаних процесів на різних сегментах ринку, зокрема з урахуванням операцій на балансуєчому ринку. Такий підхід дає змогу більш повно відобразити економічну сутність витрат та уникнути їх спрощеного трактування лише як наслідку технічних втрат.

Водночас встановлено, що існуюче методичне забезпечення судово-економічних експертиз у сфері електроенергетики не повною мірою відповідає сучасним умовам функціонування ринку, що проявляється у відсутності комплексних підходів до дослідження технологічних витрат і меха-

нізмів їх формування. Це зумовлює необхідність розвитку методологічної бази експертних досліджень з урахуванням галузевої специфіки та динамічного характеру ринкових процесів.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є розроблення спеціалізованих методик судово-економічної експертизи, орієнтованих на системний аналіз

взаємозв'язків між сегментами ринку електричної енергії, а також удосконалення підходів до оцінки економічної обґрунтованості технологічних витрат. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню якості експертних висновків та їх практичної значущості у вирішенні спорів у сфері енергетики.

Список використаної літератури:

1. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Про затвердження Кодексу систем розподілу : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 № 310. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0310874-18> (дата звернення: 24.04.2026).
4. Про затвердження Кодексу систем передачі : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309874-18> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Про затвердження Кодексу комерційного обліку електричної енергії : постанова НКРЕКП від 14.03.2018 № 311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311874-18> (дата звернення: 24.04.2026).
6. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з розподілу електричної енергії : постанова НКРЕКП від 11.07.2017 № 981. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0981874-17> (дата звернення: 24.04.2026).
7. Про затвердження форм звітності НКРЕКП та порядку їх подання : постанова НКРЕКП від 29.03.2019 № 2118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2118874-19> (дата звернення: 24.04.2026).
8. Бондар Т. М. Проблеми та перспективи розвитку судово економічної експертизи в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-38>.
9. Грінько В. І. Теоретичні та методологічні засади судово економічної експертизи в умовах ринкової економіки. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. Вип. 63. С. 402-411.
10. Мороз О. М. Облік та аудит на ринку електричної енергії: методологія та організація : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Житомирська політехніка. Житомир, 2024. 520 с.
11. Лежнюк П. Д., Волошко А. В., Кулик В. В. Математичне моделювання технологічних витрат електроенергії в електричних мережах : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2019. 184 с.
12. Зайцев О. А. Автоматизація комерційного обліку як інструмент прозорості енергетичних ринків. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2022. № 3. С. 45-52.
13. Клименко Н. І., Федчишина В. В. Судово економічна експертиза: сучасний стан і актуальні питання. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 120-128.
14. Вареник Ю. В. Правове регулювання функціонування ринку електричної енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 210-214.
15. Котляревський О. А., Костоцька Н. І. Методологічні аспекти дослідження операцій з електроенергією у судово-економічній експертизі. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 4/1. С. 15-19.
16. Праховник О. В. Особливості комерційного обліку електричної енергії в умовах балансуєчого ринку. *Проблеми загальної енергетики*. 2021. № 2 (65). С. 34-41.
17. Методика вирішення судово-економічною (бухгалтерською) експертизою питань, пов'язаних з оподаткуванням господарських операцій з нафтою, газом та електроенергією : реєстрац. код 11.0.19 / розроб. Київський НДІСЕ. 2004 (припинено 27.01.2017). Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2026).
18. Методика проведення судово-економічних експертиз з питань, пов'язаних з визначенням розміру заборгованості за поставку електроенергії (реєстрац. код 11.1.74) : затв. наказом Міністерства юстиції України від 30 грудня 2015 р. № 145/5.

- 19.Методика проведення судово-економічних експертиз щодо питань оподаткування операцій з виробництва та реалізації електроенергії : реєстрац. код 11.0.09 / розроб. Дніпропетровський НДІСЕ. 2003 (припинено 27.01.2017). Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 24.04.2026).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). On the electricity market: Law of Ukraine No. 2019-VIII. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>.
2. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2018). *On approval of the Retail Electricity Market Rules (Resolution No. 312)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18>.
3. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2018). *On approval of the Distribution System Code (Resolution No. 310)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0310874-18>.
4. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2018). *On approval of the Transmission System Code (Resolution No. 309)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309874-18>.
5. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2018). *On approval of the Commercial Electricity Metering Code (Resolution No. 311)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311874-18>.
6. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2017). *On approval of the procedure for tariff formation for electricity distribution services (Resolution No. 981)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0981874-17>.
7. National Energy and Utilities Regulatory Commission (2019). *On approval of reporting forms and submission procedures (Resolution No. 2118)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2118874-19>.
8. Bondar, T. M. (2021). Problems and prospects of development of forensic economic expertise in Ukraine. *Ekonomika ta suspilstvo*, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-38> [in Ukrainian].
9. Hrinko, V. I. (2018). Theoretical and methodological foundations of forensic economic expertise in a market economy. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (63), 402-411 [in Ukrainian].
10. Moroz, O. M. (2024). *Accounting and auditing in the electricity market: Methodology and organization* (Doctoral dissertation). Zhytomyr Polytechnic, Zhytomyr [in Ukrainian].
11. Lezhniuk, P. D., Voloshko, A. V., & Kulyk, V. V. (2019). *Mathematical modeling of technological electricity losses in power networks*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
12. Zaitsev, O. A. (2022). Automation of commercial metering as a tool for transparency of energy markets. *Enerhetyka: ekonomika, tekhnolohii, ekolohiia*, (3), 45-52 [in Ukrainian].
13. Klymenko, N. I., & Fedchyshyna, V. V. (2016). Forensic economic expertise: Current state and issues. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (61), 120-128 [in Ukrainian].
14. Varenyk, Yu. V. (2023). Legal regulation of the electricity market in Ukraine. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, (5), 210-214 [in Ukrainian].
15. Kotliarevskiy, O. A., & Kostotska, N. I. (2019). Methodological aspects of research of electricity operations in forensic economic expertise. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, (4/1), 15-19 [in Ukrainian].
16. Prakhovnyk, O. V. (2021). Features of commercial electricity metering in the balancing market. *Problemy zahalnoi enerhetyky*, 2(65), 34-41 [in Ukrainian].
17. Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise (2004). *Methodology for resolving issues related to taxation of operations with oil, gas, and electricity (Registration code 11.0.19)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://rmpse.minjust.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Ministry of Justice of Ukraine. (2015). *Methodology for conducting forensic economic examinations related to determining the amount of debt for electricity supply (Registration code 11.1.74)* [in Ukrainian].
19. Dnipropetrovsk Scientific Research Institute of Forensic Expertise. (2003). *Methodology for conducting forensic economic examinations on taxation of electricity production and supply (Registration code 11.0.09)*. Retrieved April 24, 2026, from <https://rmpse.minjust.gov.ua/> [in Ukrainian].

Ihor Hrynenko, Yuliia Hrynenko. Specifics of conducting forensic economic expertise of electricity market operations in Ukraine

The article examines the specific features of forensic economic examination of transactions in the electricity market of Ukraine under the conditions of a multi-level market model. The relevance of the study is determined by the complexity of economic relations in the energy sector, the existence of different market segments, and the specific regulatory framework, which complicates the process of expert examination of business operations.

The purpose of the article is to determine the peculiarities of forensic economic examination of electricity market transactions, taking into account the market structure, regulatory framework, and specifics of documentary support, as well as to develop approaches for their analysis in expert practice.

The research is based on the methods of analysis, synthesis, comparison, and generalization of regulatory acts, scientific sources, and practical materials. The legal framework governing the electricity market was analyzed, including the provisions of the Law of Ukraine "On the Electricity Market" and subordinate regulations of the national regulator (NERC), which define tariff formation and reporting requirements for market participants.

It has been established that the structure of the electricity market, including bilateral contracts, the day-ahead market, the intraday market, and the balancing market, requires a differentiated approach to forensic economic examination. It is substantiated that the balancing market is the most complex segment for expert analysis, and imbalance settlement operations should be considered as a component of the mechanism for covering technological losses of electricity.

The study identifies that the key sources of information for forensic examination are reports on the physical balance of electricity (Form 1), Form No. 9-NERC (monitoring-distribution), Form No. 2-NERC, as well as primary documents and accounting data. It is proven that only their comprehensive analysis ensures the objectivity of expert conclusions.

The scientific novelty lies in the development of a comprehensive approach to forensic economic examination of electricity market transactions and in substantiating the role of the balancing market as an element of the formation of technological losses.

Keywords: forensic economic examination, electricity market, balancing market, imbalances, technological losses, NERC.

Дата першого надходження статті до видання: 29.05.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.06.2026.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.08.2026.

Стаття поширюється на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)